

Bractwa rozpowszechniły publiczny kult Serca Jezusa w Polsce. Już P. Wiązkiewicz wprowadzając pierwsze bractwo do kościoła pijarów w Warszawie podkreślił, że pragnie w ten sposób zaprowadzić w Królestwie Polskim publiczną cześć Najśw. Serca, ponieważ jest ona tutaj nieznaną.

Doniosłość roli, jaką odegrały bractwa w rozwoju tego kultu dokumentuje fakt, że na ich istnienie i działalność powoływano się przy wysyłaniu próśb do Stolicy Apostolskiej w sprawie wprowadzenia Mszy św. i brewiarza o Najśw. Sercu¹¹.

W porównaniu z innymi wspólnotami religijnymi zajmującymi się pracą gospodarczą, społeczno-charytatywną, oświatowo-kulturalną czy wychowawczą, bractwo Serca Jezusowego miało charakter ascetyczno-dewocyjny. Nie odcinając się od praktykowania miłości bliźniego w różnych dziedzinach, za główny cel swojej działalności stawiało pogłębienie pobożności i życia chrześcijańskiego. Różniło się od innych konfraternii tego typu tym, że podkreślało przede wszystkim duchowość chrystologiczną. Szerząc nabożeństwo do Najśw. Serca zbliżało ludzi do osoby Jezusa Chrystusa, który w chrześcijaństwie zajmuje miejsce centralne.

Kraków

KS. CZESŁAW DRAŻEK SJ

w 1734 r.	„	37 301	„	42 121	„	
w 1742 r.	„	55 686	„	58 696	„	ARSI, Pol. 63, Litt.
An. 1733—40, Coll. Jaroslaviën.						

¹¹ N. Nilles, *De rationibus Festorum Sacratissimi Cordis Jesu et Purissimi Cordis Mariae*. T. I, Oeniponte 1875, 98, 149, 127.

Ks. Tarsycjusz Sinka CM

DZIEJE I CHARAKTERYSTYKA POLSKICH PIEŚNI NABOŻNYCH KU CZCI ŚWIĘTEGO JÓZEFA

Polskie pieśni pobożne ku czci św. Józefa pojawiły się w połowie XVII wieku. Był to okres rozwoju kultu św. Józefa, okres organizowania specjalnych nabożeństw ku jego czci. W ich skład między innymi wchodziły pieśni.¹ W porównaniu z innymi krajami chrześcijańskimi, zwłaszcza Niemcami, gdzie pieśni nabożne w języku ludowym pojawiły się najwcześniej, Polska nie była tutaj krajem zapóź-

¹ T. Sinka, *Najstarsze polskie pieśni nabożne ku czci świętego Józefa*, Gorzowskie Wiadomości Kościelne 19 (1976) 330—338.

nionym. Według Wilhelma Bäumknera pierwsza niemiecka pieśń nabożna ku czci św. Józefa „Mit Frewd heb ich zu loben an” pochodzi z lat 1649 i 1676.² W języku polskim natomiast pieśń „Witay Oycze Stworcy Twego” pochodzi z 1660 roku³. Może to być nawet rok 1645, gdy uwzględni się Godzinki o św. Józefie⁴, których hymn „Józefie z pokolenia Dawida wybrany” śpiewano także osobno jako pieśń nabożną. Odtąd zasób polskich pieśni nabożnych ku czci św. Józefa stale wzrastał. Z trzech ubiegłych wieków zachowało się ich ponad osiemdziesiąt. Zaledwie kilka z nich śpiewa się nadal po kościołach. Wszystkie natomiast stanowią materiał do badań nad kultem św. Józefa w Polsce⁵.

W swojej treści polskie pieśni nabożne ku czci św. Józefa, zależnie od czasu ich powstania, odzwierciedlają różne prądy duchowości chrześcijańskiej. Teksty starszych pieśni cechuje zwrot do Pisma św. i pewien pesymizm w stosunku do natury ludzkiej.

Religijność oparta na Piśmie św. zaczynała pojawiać się już w początkach XVI wieku. Zatriumfowała jednak dopiero po soborze trydenckim pod wpływem reformacji, która w dziedzinie religii w imię zasady sola scriptura odrzucała wszystko, czego nie zawiera Pismo św.⁶ Stąd proza kaznodziejska baroku, hagiografia i liryka obfitowały w cytaty z Pisma św.⁷ Sebastian Grabowiecki († 1607) z Biblii i Ojców Kościoła czerpał motywy do swojej poezji⁸. Kaznodzieje: Justyn Zapartowicz, Adam Opatowczyk i inni⁹, materiał czerpali z Biblii, nauki Ojców Kościoła i teologów. Wreszcie polskie pieśni nabożne ku czci św. Józefa, jakie pojawiły się w okresie baroku, mają charakter biblijny i teologicznie poprawny¹⁰. Opiewają one św. Józefa jako potomka Dawida (Mt 1, 1—16. 20; Łk 2, 4; 3, 23—31), jego wyniesienie do godności małżonka Maryi (Mt 1, 19; Łk 1, 27), tajem-

² W. Bäumker, *Das katholische deutsche Kirchenlied in seinen Singweisen von den frühesten Zeiten bis gegen Ende des siebzehnten Jahrhunderts*, II, Freiburg i. Br. 1883, 156.

³ *Dobra myśl wesolego sumienia (rhythmy polskimi wy...na) przez Adama z Konarzewa Konarzewskiego na większą chwałę Bożą roku 1660*. Rkp. 59, Biblioteka Karmelitanek w Krakowie na Wesołej. Tekst w nawiasach mocno zniszczony.

⁴ *Człotki albo Godzinki Iozepha S. Patryarchy y Oblubienca Naświetlonej Panny*, Kraków 1645, A. Piotrowczyk.

⁵ T. Sinka, *Materiały do kultu świętego Józefa w polskich pieśniach nabożnych*. Cościkowo-Paradyż 1973 (maszynopis).

⁶ K. Górski, *Dzieje życia wewnętrznego w Polsce*, w: *Księga Tyśiąclecia katolicyzmu w Polsce*, I, Lublin 1939, 330.

⁷ J. Rytel, *Barok*, w: *Literatura polska od średniowiecza do pozytywizmu*, Warszawa 1975, 213.

⁸ Tamże, 134.

⁹ K. Górski, *Od religijności do mistyki. Zarys dziejów życia wewnętrznego w Polsce*, Lublin 1962, 123.

¹⁰ Należą tu na przykład pieśni: „Józefie z pokolenia Dawida wybrany” i „O Józefie uwielbiony, z krwi Dawida ozdobiony”.

nicę cudownego poczęcia, która była przyczyną jego bolesnej rozterki (Mt 1, 18—25) i jej wyjaśnienie (Mt 1, 19), wędrówkę do Betlejem i narodzenie Zbawiciela (Mt 2, 18—25; Łk 2, 1—7), ofiarowanie Dzieciątka w świątyni i epizod z Symeonem (Łk 2, 22—38), pokłon pasterzy (Łk 2, 8—20), hołd magów (Mt 2, 1—12), ucieczkę do Egiptu (Mt 2, 13—18), powrót do Nazaretu (Mt 2, 19—23; Łk 2, 39—40), zagubienie i odnalezienie dwunastoletniego Jezusa (Łk 2, 41—50) oraz życie w Nazarecie (Łk 2, 51—52).

Postawę raczej pesymistyczną w stosunku do natury ludzkiej zajęł św. Ignacy Lojola i jego zakon. Rozwinęła się ona pod wpływem mistyki niderlandzkiej. Spowodowała silny zwrót woli do Boga. Ten sam pesymizm przymierza o zabarwieniu indywidualistycznym wystąpił w zakonie karmelitańskim, zreformowanym przez św. Teresę od Jezusa i św. Janę od Krzyża¹¹. Do Polski ten typ pobożności sprowadzili jezuita i karmelici. Przyczyniły się do tego również tłumaczenia dzieł Ludwika z Grenady, Teresy od Jezusa i Jana od Krzyża. Pogardzanie sobą i całkowite oddanie się Bogu, to naczelną jakby hasła tego nurtu. Uwydatniły się one w liryce religijnej. Przykładem może być liryka ks. Józefa Baki, w której serce człowieka porównuje on do chlewa. W jednym z monologów lirycznych pisze: „Uczyń mnie gąbką czy miotłą Twoją”. Podobnie pisze Beniowska: „Obym się mogła stać ja pieluchami”¹². Z tego okresu zachowało się kilka pieśni nabożnych ku czci św. Józefa, które reprezentują ten typ pobożności¹³. Na przykład w pieśni „Józefie Święty Boga Wcielonego” autorka, prawdopodobnie karmelitanka, pisze: „Pragnie stajenki między bydłętami, Ktosz ja bydłę z jego affektami”¹⁴. Pieśni te nacechowane efektywną i manieryczną czułościowością nie weszły do repertuaru pieśni żywych.

Niektóre pieśni polskie nabożne ku czci św. Józefa zawierają akcenty patriotyczne. Jest to moment charakterystyczny dla duchowości polskiej. W świadomości społeczeństwa polskiego patriotyzm i katolicyzm szły w parze. Treści religijne zespalały z wartościami patriotycznymi, ze służbą dla ojczyzny. Nic więc dziwnego, że znalazło to swój wyraz także w pieśniach nabożnych ku czci św. Józefa, pochodzących zwłaszcza z okresu rozbiorów Polski¹⁵.

¹¹ K. Górski, *Od religijności*, 68.

¹² A. Gwóźdź, *Koleśa poetyka doby Oświecenia*, Znak 27 (1975) 1509.

¹³ Np.: „Witay Iozefie Krolow Osobo”, Iozefie Święty Boga Wcielonego”, „Iozefie z pokolenia Dawida zrodzony”.

¹⁴ *Pieśni różne, wyjęte z różnych Cancyonatów o Bozym Narodzeniu, o Męce Pańskiej y insze wszelkiego czasu służące w iedno zebrane Roku Pańskiego 1744-tego na chwałę Panu Bogu, Pannie Przenajświętszey*. Rkps 112, Biblioteka Karmelitanek w Krakowie na Wesolej.

¹⁵ Np.: „Witay Iozefie, kochany Patronie”, „Szczęśliwy, kto sobie Patrona” (o św. Józefie Kaliskim), „Józefie święty, spójrz na nas z nieba”, „O Strózu Boży”.

Nowsze pieśni ku czci św. Józefa coraz bardziej zatracają charakter biblijny. Przeważa w nich charakter błagalny. Żywotne sprawy człowieka wychodzą na plan pierwszy. Nie ma prawie takiej potrzeby duchowej czy doczesnej, która nie znalazłaby w nich odbicia. Cechuje je ogromne zaufanie do „potężnego Patrona” i „Szafarza łask Boskich”. Można mu zaufać, skoro sam Bóg powierzył mu swoje go Syna.

Na dalszym nieco planie mieści się w pieśniach idea naśladowania cnót św. Józefa, zwłaszcza jego miłości do Boga i bliźniego, czystości, prawości, wierności i posłuszeństwa.

W formie poetyckiej i modlitewnej lud otrzymywał w pieśniach syntezę danych biblijnych i dorobku tradycji w zakresie józefologii wraz z ideałem życia w służbie Boga i bliźniego.

Gościkowo-Paradyż

KS. TARZYCJUSZ SINKA CM

„Postać Józefa — robotnika zaabsorbowała w czasach ostatnich liturgię tak bardzo, że nawet jakby przesłoniła tę ideę, która wraz z kultem Józefowego ojcostwa w rodzinie nazaretańskiej kazała widzieć w nim także opiekuna — poniekąd ojca — całego Kościoła. Ten, który był za swego życia ziemskiego opiekunem Chrystusa historycznego, musi być teraz w swym życiu chwalebny opiekunem Chrystusa mistycznego, tj. Kościoła. Ta wspaniała myśl liturgii związana z dawniejszym świętem obchodzonym w środę po drugiej niedzieli po Wielkanocy..., myśl pełna głębi i zarazem jakiejś szczególnej wyrazistości teologicznej, teraz jakby ustąpiła na drugi plan wobec społecznej roli św. Józefa. Widać, że Kościół wciąż jest w trakcie odczytywania tej postaci, że wciąż odnajduje w niej bogactwo zrazu nieznanne lub raczej nie ujawnione, dzieje ludzkości też na swój sposób do tego pomagają”.

Karol kard. Wojtyła, *„Aby Chrystus się nami posługiwał”*, Kraków 1979, 83—84.